

VÁRÓ Kata Anna

„Az élet meg elmegy, és nem jön vissza soha”

(Anton Pavlovics Csehov: *Három nővér*,
Debreceni Csokonai Nemzeti Színház,
Rendező: Ilja Bocsarnikovsz,
fordította: Kozma András)

Bár a debreceni Csokonai Színház társulata évtizedek óta nem vállalkozott Csehov a múlt század fordulóján írt, utolsó előtti drámájának színrevitelére, az elmúlt években mégis két emlékezetes *Három nővér*-feldolgozást láthattunk a teátrum deszkáin. 2010-ben mutatták be a Jaroslavlai Fjodor Volkov Állami Színház vendégjátékaként Szergej Puszkopalisz sok tekintetben hagyományos, az orosz tradícióhoz méltón nagy léptékű, látványos rendezését, és a színház akkori igazgatója, Vidnyánszky Attila is elhozta saját, Meyerhold-díjas, fordított kronológiájú feldolgozását, amelyet a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulatával vitt színre. Az említett előadások magasra emelték a léccet a moszkvai Ilja Bocsarnikovsz előtt, aki valószínűleg nem volt tudatában annak, hogy az említettek túl még az 1979 szilveszterén a Magyar Televízióban bemutatott *Három nővér*-paródia (Márkus-Haumann-Körmendi) mindmáig elevenen élő emlékével is meg kell küzdenie.

A nyitójelenetben a három nővér: Olga (Varga Klári), Mása (Sárközi-Nagy Ilona) és Irina (Szakács Hajnalka) ülnek egymás mellett. Ruhájuk, frizurájuk és otthonuk (jelmez és díszlet: Marfa Gudkova) nemcsak az ünnep miatt, hanem az akkori szokásoknak megfelelően is mindig vendégfogadásra kész. Olga a múltból mesél, apjuk Prozorov tábornok egy évvel azelőtti haláláról és arról, hogy pont tizenegy esztendeje költöztek ide, az Isten háta mögé Moszkvából. Irina már levetette a gyászruhát, a születésnapjára készül, Olgával boldogan fogadják a házukba érkező vendégsereget, egyedül Mása tűnik fásultnak, bár Moszkva említése még őt is felvillanyozza. Moszkva, ahol úgy hiszik, eseménydús élet és szerelem vár rájuk. Az előadás hasonló, a lányokat középpontba helyező kompozícióval zárul, de ekkorra már megjelenésük és a körülöttük lévő tér is meghíusult álmaikat és megkeseredett életüket tükrözi. Az előadást keretbe foglaló jelenetek között sok minden változik, aminek jelentős része — épp a legdrámaibb, sorsfordító momentumok — a darabhoz híven ezúttal is rejtve maradnak a néző előtt. Az ünneplésre való készülődés és maga a vendégség, a társasági csevej, az ilyenkor szárnyba szökkenő filozofálgatás és a szereplők folytonos önreflexiója látható és hallható a színen, amely, ellentétben az eredeti művel, nem kezdettől fogva melankolikus, hanem fokozatosan, az idő múlásával és a fogyatkozó remény miatt ölt egyre sötétebb tónust, de majdnem mindvégig megtart egy komikus, vagy inkább tragikomikus hangnemet is.

A *Három nővér*-előadások nagy kihívása, hogy érdekesek tudjanak maradni úgy, hogy igazából a drámai pillanatokot sosem látjuk, és a szereplők dialógusaiban sincs igazán feszültség. Úgy kell megmutatni a kezdetben még reményteli, bizakodó lányok útját a teljes reményvesztésig, hogy annak mérföldkövei mindvégig rejtve vannak a néző elől, csak utalásokat találunk rájuk az eredetileg négy felvonásra tagolt szövegben, de nem látjuk például az Irina sorsát végképp eldöntő halálos kimenetelű párbajt Tuzenbach báró, főhadnagy (Rózsa László) és Szoljonij százados (Mercs János) között sem. Csehov úttörőnek bizonyult a társasági beszélgetéseknek a drámaszövegbe való beemelésé-

vel, ahogyan azzal is, hogy szereplői gyakorta nem egymással, hanem egymás mellett beszélnek el, nem egymáshoz szólnak, hanem magukról, helyzetükről, életfilozófiájukról vagy vágyaikról monologizálnak. Bocsarnikovsz ezt úgy oldja meg, hogy színészei gyakran szembefordulnak a nézőkkel, és kifelé szólnak a színpadról, de előfordul nem egyszer az is, hogy állóképbe me-revednek, a színpad elsötétül és így még hangsúlyosabban csak egy szereplő szavaira vagy éppen néma pantomimjére összpontosíthatunk. Az előadás egyik ilyen jelenetében például a három nővér a közönséghez fordulva nyújtogatja a kezét Moszkva képzeletük által épített légvára felé. „Moszkva..., Moszkva..., Moszkva...” — hajtogatják. Meglehetősen direkt rendezői gesztus ez, de kétségkívül hatásos.

Míg Irinán és Olgán egyre jobban eluralkodik a reményvesztettség, a kezdetben fásult és életunt Másába, Versinyin alvezredesnek (Kiss Gergely Máté) köszönhetően egy időre visszatér az élet. Már a *Jadвига párnájában* (rendező: Mezei Kinga) is feltűnt, mennyire jól működik a kémia Kiss Gergely Máté és Sárközi-Nagy Ilona között a színpadon, és ezúttal sincs ez másként. A férjes Mása, ha csak rövid időre is, de kivirul az új szerelemről, szinte repül a boldogságtól, ami a második felvonásban az egyszerre szenvedélyesre és humorosra koreografált szerelmi kettősükben ér a csúcusra. A viszonzott szerelem boldogsága sem az éppen eladósorba kerülő Irinának, akibe pedig két férfi is szerelmes, sem a már vénlányként elkönyvelt Olgának nem adatik meg, de Mása esetében is, bár szép és színes, mégiscsak oly röpké életű, mint azok a szappanbuborékok, amiket közvetlenül Versinyin búcsúja előtt fújdogál.

„Amo, amas, amat, amamus, amatis, amant” — ragozza Mása latinul a „szeret” igét férjének, az iskolaigazgató Kuliginnak (Mészáros Tibor), mint egy jó tanuló feleléskor. És valóban, ebben a történetben mindenki szeret valakit, vágyik valami után, de az többnyire elérhetetlen, viszonzatlan vagy legjobb esetben is csak tiszavirág-életű. Nem csak a három nővér, de fivérük Andrej (Vranycz Artúr) is a fővárosról, a moszkvai egyetem katedrájáról álmodik, Kuligin azzal áztatja magát, hogy a felesége szereti őt, Mása viszont Versinyinre vágyik, aki pedig leginkább beteges feleségétől menekülne egy szabadabb, kötöttségektől mentes életbe. Tuzenbach báró és Szoljonij százados Irina szívére pályáznak, a részeges tisztiorvos, Csebutikin (Bakota Árpád) valaha a lányok anyjáról álmódott, de mostanra leginkább csak az ital és a kártya maradt neki. A megannyi be nem teljesülő vágyakozás mellett egyedül Andrej feleségében, Natasában (Újhelyi Kinga) nincs elvagyódás. Natasa az, akinek megadatik minden: férj, gyerekek, ház, egzisztencia és magas rangú szerető. A kezdetben a három nővér által kigúnyolt, inkább szánakozásra méltó nő az egyetlen igazán elégedett hőse a történetnek. Natasa teljesen kilóg a nővéreket körülvevő környezetből, mégis ő az, aki a leginkább alkalmazkodik a vidéki közegehez, a jelenben és ebben a valóságban képes megtalálni mindazt, ami a boldogságához kell. Az Újhelyi Kinga által megformált Natasa külsejével is kilóg a nővérek sokkal kifinomultabb nevelést és műveltséget tükröző

világából, de játéka is elüt a három színésznőt jellemző játéktílustól, ami szándékoltan kihangsúlyozza a figura ellenszenvességét, bár ez esetben talán a kevesebb több lett volna.

Hasonlóképpen túlzó, hogy a rendező mikrofont ad Andrej kezébe a darab végén elhangzó monológjához, melynek igazságai e nélkül is elég nyomatékosak lennének, így viszont az egész nagyon idegenül hat a díszletezésében, kosztümökben és scenírozásában inkább hagyománytisztelőnek mondható rendezésben. Kár ezekért a túlzásokért, amikor oly sok erénye van a rendezésnek, mint például a színváltások koreográfiája, a pillanatképként kimerevített és elsötétülő szín előtt egy-egy szereplő gondolataiba bepillantást engedő mozgásetűdök, mint például amikor Irina megpróbálja elképzelni, milyen párost is alkotnának a nála alacsonyabb, számára csöppet sem vonzó báróval. Mindenképp említésre méltó még a báró búcsúzása a lehulló virágokkal vagy a katonák kivonulása, amint a színpad hátsó része felé menetelnek a zene ritmusára, mögöttük pedig ott lépked szellemként az immár halott báró is. A jelenet olyan erős, hogy a nézőnek akkor sem maradna hiányérzete, ha itt véget is érne az előadás.

Mai szemmel megmosolyogtató Irina és Tuzenbach báró munkát és dolgozó életet éltető lelkesedése, különösen az ő helyzetükben, hiszen korábban egyikük sem tapasztalta meg, milyen is az valójában. Szakács Hajnalka és Rózsa László kellő neki-buzdulással és naivitással tolmácsolják ezen sorokat, ahogy az Andrejt megformáló Vranycz Artúr is hasonló lelkesedéssel beszél a hamarosan eljövendő „nagy viharról”, amely lesöpri a társadalomról a tunyaságot, és véget vet mindazon kiváltságoknak, amiben felnőttek. Csehovnak az 1900-ban írt jóslatai egy nem is olyan távoli jövőről szóltak. 1905-ben még ugyan leverték a munkások lázadását, de az első világháború, majd az 1917-es októberi forradalom végérvényesen felforgatták a már a *Három nővér*ben is érezhetően végnapjait élő, változás előtt álló világrendet. Több mint egy évszázad történelmi távlatából játszva a darabot különösen fontos ennek a változás szele által már megcsapott, letűnőfélben lévő társadalmi rendnek és képviselőinek az ábrázolása. Bocsarnikovsz megannyi képi és tárgyi utalása kiválóan adja vissza mindezt a Prozorov-ház és vendégeinek mikrokozmoszán keresztül anélkül, hogy egy pillanatra is kilépne abból.

A darab egyik központi eleme az idő és az azzal együtt múló lehetőségek. Bár kevesebbnek tűnik, valójában évek peregnek le a játékidő alatt, ami leginkább azon vehető észre, hogy az első felvonásban még csak eljegyzett Natasából időközben férjes asszony lesz, akinek előbb fia, majd lánya is születik. A házban, amely fölött Natasa végleg átveszi az irányítást, azonban mégis mintha megállt volna az idő. A lányok itt ragadnak, idővel egyre messzebb kerülve vágyaiktól. Egykor vidám és társasági élettől hangos házuk az Andrej által elkártyázott vagyonukkal együtt ugyanúgy az enyészeté lesz, mint a nagyvilági életet és a szerelmet jelentő Moszkváról szőtt álmuk és vele együtt a fiatalságuk.

A Moszkvai Művész Színházban Viktor Rizsakov (*Fodrászsnő, Illúziók*) szárnyai alatt nevelkedett Ilja Bocsarnikovsz helyenként

direkt gesztusokkal, máskor finomabb, jóval elemeltebb, inkább a költői színházhoz közelítő eszközökkel dolgozik. Megvan benne a korhoz kötöttség és az időtlenség, amely különösen tetten érhető a Csehov által ábrázolt vidéki életben. Az előadás szépen hagyja elbeszélni egymás mellett a szereplőket, engedi őket vágyakozni, légvárakat építeni és szappanbuborékokat eregetni, miközben a tér folyamatos átformálásával, dekonstruálásával visz előre a történetben. A színészek játéka ugyan nem mindig mozog azonos regiszterben, a három nővért megformáló színésznők végig egymással harmóniában, egymást kiegészítve, ha kell, ellensúlyozva — például az első felvonásban Irina gyermeki lelkesedése szemben Mása kedvetlenségével — léteznek a színpadon. Az ő hármasuk és a nem kevés humorral és leleményes mozgásokkal megoldott jelenetek, mint például a születésnap játék, Tuzenbach és Szoljonin kakasviadala, a tűzoltás vagy a katonák kivonulása, teszik mozgalmassá Bocsarnikovsz rendezését.

Az idén bemutatott *Három nővér*-rendezésével, elsősorban az osztott figyelmet követelő színpadképpel, az erős zenei elemekkel, a szépen koreografált mozgásokkal Bocsarnikovsz visszatért az anyaintézményének számító nagy hírű orosz iskolának, a Moszkvai Művész Színháznak a hagyományaihoz, ahol 1901-ben Nyerimovics Dancsenko először vitte színre Csehov darabját, de komikumot, könnyedséget és frissességet is hozott a játékba. Utóbbi sokban köszönhető a Kozma András által újrafordított szövegnek.

(Az idei, 18. Pécsi Országos Színházi Találkozón az Irinát alakító Szakács Hajnalka lett a legjobb harminc év alatti női színész, Kozma Andrászt a legjobb dramaturgnak választották, és a városi teátrumának a társulata kapta a legjobb színpadi mozgásért adományozott díjat is.)

Máthé András fotói

